

Hasseltsche Tusschenwerpsels en andere alleenstaande woorden en uitdrukkingen

door Dr. JAN GRAULS.

Het loont de moeite de tusschenwerpsels in een dialect afzonderlijk te bestudeeren. Die alleenstaande woorden zijn vaak zeer interessant. Het zijn immers gevoelsuitingen en als zoodanig zijn ze altijd onze belangstelling waard. In de Zuidnederlandsche dialecten hebben ze nog een ander aspect. Ze toonen ons namelijk hoe de verfransching doorgedrongen is tot in de meest verborgen hoekjes van ons wezen, hoe we zelfs voor onze gevoelsuitingen vreemden invloed kunnen ondergaan.

Wij zullen ons evenwel in deze studie niet beperken bij de eigenlijke tusschenwerpsels; ook andere op zichzelf staande woorden en uitdrukkingen als aanspreekwoorden, uitroepen en vloeken zullen bondig behandeld worden. Ook zij immers behooren vaak tot het gebied der gevoelswoorden.

Al deze termen en uitdrukkingen zijn natuurlijk niet specifiek Hasseltsch; verschillende behooren eveneens tot andere dialecten. Toch zal het zijn nut hebben dit materiaal voor een enkel dialect te onderzoeken.

Hoe luiden nu die gevoelswoorden in het Hasseltsch?

De onrust, de vrees beschikt over heel wat termen om zich te uiten, zoo b. v. : *oeijoeijoei! Och God, och God, och God!* [götən^hi:r] = *God den heer! Och Gottekes toch!* [oxi:rtox] = *Och heer toch!* Dat zijn nog springlevende tusschenwerpsels die zelfs gehoord worden wanneer de Hasselaars Fransch spreken. En niet enkel bij Franschspreekende Hasselaars dringen die tusschenwerpsels door. Ook bij de zoogenaamde « *Bruxellois d'expression française* » krioelt het van *oeijoei*'s en *och*'s in zinnen als : « *och, ça est bête ! — och, ça n'est rien ! — och, mon Dieu ! — oei non ! savez-vous !* » Zelfs kan men in Brussel louter Fransche zinnen hooren met tusschenwerpsels als : « *Och, gottenier, toch !* » ofwel : « *Oeijoei, ça est qu'amême triste !* » of nog « *Och êrme !* ».

Een geveinsde vrees of onrust wordt in het Hasseltsch ook wel eens weergegeven door den uitroep : [dʒi:zəkən-hələpmix] = *Jezuken help mij!* » of nog door : « [oslevəni:rəkə stə.ʰt mig bɛ:] = *Ons-Lieve-Heertje, sta mij bij!* »

De verwondering komt tot uiting in woorden en uitdrukkingen als : *wel, wel, wel, toch — awel, awel — ma, ma, toch* = maar, maar toch, — [ja:] = ja — [ja:dɛ] = ja daar (?), — [ma.jɛ] = maar ja, — [jəmajəma] = ja maar, ja maar, — *awel merci* — [wa^ʰjənɔ: zɛ.k] = wat je nu zegt, — [majʊ:zɛ.kər] = maar ja zeker, — [ku·mnɔ:he.ɔ] = kom nu hier, — [ku·mhɛ.ɔ.dʒi.ə] = kom hier, gij, — [gə^ʰtnɔ:ɔgdoc:r] = ga nu toch door, — [wɛ.ɔ.stxɔts me.gələk] = hoe is 't Godsmogelijk, — [hɛ.ɔ.jənɔ.u.ɔdz ɔxfazə li.əvə zʃw ɛ. ʰt xəhi:rt] = heb je nu ooit of van zijn leven zoo iets gehoord, — [tɛ.ɔ ne wʊ:r zɛ:kər] = 't is niet waar zeker, — [wiə ha: zʃw ɛ. ʰt xədax] = wie had zoiets gedacht, — [gə^ʰtʃgɑ:n] = ga toch aan (weg), — [kɑ^ʰndənz dɛ.ɔ.ɣkə] = kunt eens denken, — [ma: mənə le^ʰvən he^ʰməl] = maar mijn lieve hemel, — [gət he^ʰməlsə dɛ:x] = God hemelsche deugd.

Fransche uitroepen vinden we in 't Hasseltsch terug in : *tiens! tiens!*, of in : *tenez! tenez!* en in [alɔc: dan] = *allons donc*.

Een eigenaardig tusschenwerpsel is voorzeker : [wel mən ze:kər sxɑ:ːj] = (letterlijk) *wel, mijn zekere schade*. — Het dient om verwondering en ook wel om ontstemming uit te drukken. Zijn oorsprong is mij onbekend.

Evenals in verschillende andere Zuidnederlandsche dialecten hoort men in Hasselt den uitroep van verwondering : [dʒi:zəs fan mərəntəka:] = *Jezus van Maranteka!*

Een uitroep die in Hasselt aan 't verouderen is maar toch nog gehoord wordt is [dʒeməx] = (letterlijk) *Dieu mich (mij)*. Hij dient eveneens om verwondering uit te drukken.

De uitroep : *bij God!* is [bəgət] geworden en klinkt tamelijk vulgair. Hij drukt verwondering, ontstemming en ook wel gramschap uit.

Instemming en goedkeuring geeft men in het Hasseltsch o. m. weer door : [awɛ.l tɛːsxuːt] = *awel, 't is goed*, — [dɑzɑ:fxəsproc:kə] = *dat is afgesproken*, — [alɛː. das xəha:gə] = *allez, dat is gehouden*, — [alɑ wɛː:t xəze:t ɛːs] = *alla, zooals 't gezeid is*. Hier hebben we dus den Franschen vorm *allez*. Hij staat echter niet alleen. Volbloed-Hasselaars laten hun goedkeuring vaak blijken door zuiver Fransche tusschenwerpsels als : *soit!* — *bon!* — *A la bonne heure!* — *C'est ça!* Deze laatste vorm wordt in het Brusselsch Vlaamsch bijna altijd voorafgegaan door *awel* en klinkt er dan zoo typisch : *awel, c'est ça!* De luidruchtige goedkeuring luidt ook in het Hasseltsch : *bravo*, met den klemtoon op de laatste lettergreep.

Twijfel en ongeloovigheid lokken tusschenwerpsels uit als : [kuːm hɛː dʒi:ə] = *kom hier gij!* — [gɔːtoc:r] = *ga door*, — [gɔːtsxoc:lə] = *ga naar school!* — [gɔːtɛsxoc:lə] = *ga eens gauw naar school!* — [ma ni:

ze:kərs] = maar neen zeker, — [mani: məsxən] : maar neen misschien, — [sproug dʒe wɛ:ɹj da ze:t] = sprak je toe je dat zei ? — [hatnɔ:ra: sxu^on verəgɛk] = hou nu je ouwe schoenen voor den gek.

Sommige tusschenwerpsels zijn geluidnaboetsingen, zoo b. v. in het Hasseltsch om het vallen aan te duiden : *kla-baats!* daar ligt hij ! Om het vallen van een voorwerp weer te geven, zal men zeggen : *klaats*, daar ligt het ! — *Boeng* en *perdaaf* komen eveneens te pas bij het vallen zoo b.v. in: Hij viel *boeng* op den grond ; — hij viel daar *perdaaf* op zijn achterwerk ; — ge moet de deur zoo *boeng* niet toegooien.

Andere geluidnaboetsende tusschenwerpsels zijn : *tingelingeling* om het bellen weer te geven ; *boem*, *boem* ter aanduiding van doffe slagen ; *pats* ter aanduiding van een slag of een sprong in 't water, b. v. hij sloeg met zijn volle hand *pats* in 't water ; *paats* = voor een slag op het gezicht, b. v. : En *paats*, daar kreeg hij een slag op zijn gezicht ; *paaf* = bij het schieten, b. v. : ik schoot hem *paaf* omver.

Gevoelens kunnen ook door geluiden uitgedrukt worden, zoo b. v. de pijn door : *oei!* of *ai!* of *oeijoei*, *aijajai* ; afkeer of walg door [fɔj] = *foei*, *jaak*, *faatje*, *baak*. Om aan te duiden dat men iets lekker vindt, zal men zeggen : *Hem!* dat is lekker.

Om iemand te roepen zegt men : *hm!* of *pst* ; verder [hɛ:laba:] dat het Fransch *hé! là-bas* is. Een dreigende roep klinkt : [hɛ:lɑ], b. v. *hela*, wat is dat daar ! Om den baas of de bazin van een koffiehuis te verwittigen dat een klant moet bediend worden, roept men : [hɛrəbɛrɛx] = *herberg!* Verder zijn er nog de gewone roepen : [hɛ:lɔp] = *hulp!* en [vɛ^lɔr] = *vuur!*

Om iemand te doen zwijgen, zegt men : *sst* of sterker : *zwijgen*, *mond toe*, *muil toe*, *smoel toe!* ofwel : [had ɔrɔ

mə.nt, ər bəkəs, ər mə:c:l, ərə bebər, ərə ba:rt, ərə babe:] =
hou je mond, je bakkes, je muil, je bebber, je baard, je
bābee.

Verveling en ongeduld drukt men uit door : [tətət] =
ettettet, [ɛjɛjɛj] = ejeje, [baba] = baba.

Het Hasseltsch tusschenwerpsel [nɛ] = ne wordt ge-
bruikt wanneer iemand toegeeft uit ongeduld, als b. v. in :
[nɛ dʝ: hɛːjət] = ne, daar heb je het. Zou die *ne* geen
verkorting zijn van het Fransche *tenez* ?

Het tusschenwerpsel [uf] = oef wordt gebezigd om pijn
aan te duiden die veroorzaakt wordt door verbranding,
b. v. : *Oef*, dat is heet !

De verlichting die men gevoelt na de bevrijding van
een zwaren last, wordt eveneens weergegeven door *oef*.

Het ongemak, veroorzaakt door de koude, wordt uitge-
drukt door het tusschenwerpsel *brr* en door *soech*. Dit
laatste is een in het Nederlandsch minder bekend tusschen-
werpsel dat evenwel over een uitgestrekt gebied wordt
gebruikt. Niet enkel in het Hasseltsch wordt het gehoord.
Voor zoover ik heb kunnen nagaan komt het voor in
Belgisch- en Nederlandsch-Limburg, in een groot deel
van de provincie Antwerpen, in een stukje van Brabant,
in het Luiker Waalsch en in een groot deel van Duitsch-
land.

In Hasselt luidt het [sux] = soech ; het wordt er uit-
sluitend gebezigd om een gevoel van koude uit te drukken.
Het komt er eveneens voor in een liedje dat de kinderen
zingen bij het koordje dansen en dat klinkt als volgt :

Soech, soech, soech !

sux, sux, sux

En ich heb zoe ka (driemaal) ɛːn ix hɛːp su ka:

Soech, soech, soech !

sux, sux, sux

En ich heb zoe ka ! (tweemaal) ɛːn ix hɛːp su: ka:

In Oostelijk Limburg luidt het woord [fux] = sjoech. C. BREULS (*Vademecum handelend over Maastrichtsch dialect*, 1914) vermeldt den vorm *schojk* onder de in Maastricht gebruikelijke exclamaties en geeft het rijmpje waarin het voorkomt :

Schojk, schojk, schojk wat hub ieg kaaid
 Ein en twintig bin ieg aaid
 Miene naam is Fellemien
 Ieg zou zoe geere getrouwd zien.

CORNELISSEN en VERVLIET (*Idioticon van het Antwerpsch dialect*) geven de vormen *soek* en *soech* ; TUERLINCKX (*Bijdrage tot een Hagelandsch Idioticon*) vermeldt *soech* en RUTTEN (*Bijdrage tot een Haspengouwsch Idioticon*) *soeg*.

SCHUERMAN (Algemeen Vlaamsch Idioticon) geeft de vormen *soech*, *soeg*, *soek*, *soekskens* welke, naar hij beweert, gehoord worden in Antwerpen, stad en provincie, de Kempen, Noord-Brabant en Belg. Limburg. Hij haalt verder HOEUFFT (*Proeve van Bredasch taaleigen*) aan, volgens wien : « *Soeg* gebruikt wordt op meer plaatsen van Nederland voor : koud, kil, huiverig. »

Men treft het tusschenwerpsel ook aan bij oudere schrijvers, zoo in *De Gulsigheydt* (1639) van GUILLIAM OGIER, waar *Droncken-Heyn* zijn verbolgen *Iakemyn* als volgt tracht te paaien :

Gy sult den besten Man vande Weirelt hebben, soo gy dat
 [doet:
 Soeck, Lief gaen wy stillekens naar het Bed' om u warm
 [te dekken.

(Zie G. OGIER : *De Gulsigheydt*, uitgegeven door Dr. W. VAN EEGHEM, « De Sikkel », 1921, vers 845.)

Wij vinden het woord eveneens in C. HUYGENS' klucht van *Trijntje Cornelis* (1653) waarvan de personages Zaan-

landsch of Antwerpsch spreken. Ziehier hoe Trijntje in het plat Zaansch ontwaakt op een mesthoop :

Soeck — soeck ! — me luste wel — en poosje — noch te
[legge,
Maer — 'k ben te dunn edeckt. — Soeck ! — Claes —
[kmoetje wat segge. —
Benj 'all op, vaer? soo vroôgh? — Hoe is tit bet verhoijt ! —
Soeck! — all 't stroo boven — en de lakes hiel verstroijt. —

(Zie Dr. H. J. EYMAEL : *C. Huygens' Trijntje Cornelis d' Klucht*. bl. 55, Zutphen-Thieme.)

Tot nu toe hebben we het tusschenwerpsel *soech* of *soek* enkel zien aanwenden ter aanduiding van een gevoel van koude. In het Luiker Waalsch wordt het anders : hier wordt het evengoed gebruikt voor de warmte als voor de koude. J. HUBERT (*Dictionnaire wallon-liégeois et français*, 1853) en FORIR (*Dictionnaire liégeois-français*, 1866) geven enkel den vorm *souh* met als voorbeelden bij FORIR : *Souh! ki fai freû!* en *Souh! ki fai chô!* J. HAUST (*Dictionnaire liégeois*, 1930) vermeldt de vormen *chouh*, *chouf*, *souh*, *tchouh* als « interjection marquant une impression de chaud ou de froid ».

Het is een zeer bekend Waalsch tusschenwerpsel dat eveneens voorkomt in oude Waalsche kerstliederen die nu nog vaak gezongen worden. Zoo vermeldt Prof. AUG. DOUTREPONT in *Les Noëls Wallons* (Luik, 1909) verschillende liederen die het tusschenwerpsel bevatten. Die kerstliederen dagteekenen meestal uit de XVIIIe, ten hoogste uit de XVIIe eeuw.

Een der meest bekende is *Noël n° 2* waarvan de 8e strophe luidt :

O, souh, Marôye, qui fait-i freûd ! (*bis*)
Lès dints m'caquêt, s'a-dj' mâ mès deûts :

très doûs Dièw, quèle djaléye !
 Cist èfant sèrè mwêrt di freûd :
 pwèrtans-lî po 'ne blaméye !

DOUTREPONT geeft als varianten van het tusschenwerpsel : *chouc, tchouc, tchouh, souf* en *tchouf*.

In den Waalschen liederenbundel *Lyre Mâmediéne* (Leipzig, 1901) heet het hierbovenbedoelde kerstlied : *Chouk chouk!*

Tot dusver hebben we dus gezien dat het tusschenwerpsel *soech* of *soek* nog in volle leven is in verschillende Nederlandsche dialecten (ter aanduiding van het gevoel van koude) en in het Luiker Waalsch (ter aanduiding van koude en warmte).

Laten wij het nu even volgen naar het Oosten. Hier pas zien we over welk een uitgestrekt gebied het woord verspreid is in Duitschland. Het *Deutsches Wörterbuch*, 9ter Band (Leipzig, 1899) vermeldt verschillende vormen van het tusschenwerpsel.

Schoch wordt reeds van in de XVIe eeuw gebruikt ter uitdrukking van warmte of koude. In verschillende Zuid-duitsche dialecten dient deze vorm thans nog ter aanduiding van het gevoel van koude.

De vorm *schuch* ter uitdrukking van de koude is nog veel ouder. We vinden hem reeds in een Latijnsch gedicht uit de XIIe of XIIIe eeuw dat door een dier talrijke vaganten geschreven werd. Hieronder volgt de strophe waarin het tusschenwerpsel voorkomt :

Schuch ! clamat nudus in frigore,
 cui gelu riget in pectore,
 quem tremor angit nudo corpore,
 dum optat, ut sedeat
 estatis tempore
 sub arbore.

(Zie bl. 234: CARMINA BURANA, *Lateinische und Deutsche Lieder und Gedichte einer Handschrift des XIII. Jahrhunderts*. Stuttgart, 1847.)

De vorm *schu*, *schu* heeft naast verschillende andere eveneens de beteekenis van koude uitdrukkende interjectie en op bl. 298 van J. GRIMMS *Deutsche Grammatik*, (3. Theil, 1831), vindt men reeds een voorbeeld van 1611: *schu schu! wie kalt ist das!*

De vorm *schuck* heeft dezelfde beteekenis vooral in de middenrijnlandsche streken. In Metz en omstreken maakt men zelfs een onderscheid tusschen *chouc* (koude) en *choc* (warmte). Zie J. GRIMM, *o. c.*, bl. 298, waar deze geleerde dit tusschenwerpsel in verband brengt met het werkwoord *skahan*, *skôh*; *scahhan*, *scuoh*; Eng. *shake*, *shook*, *shaken*, met de beteekenis van schudden, bibberen.

Het *Deutsches Wörterbuch* herleidt tot deze tusschenwerpsels de werkwoorden *schucken*, *schuckern*, *schuchern* = bibberen van de koude, evenals de substantieven *Schucker* = rilling, *Schuckerer* = iemand die rilt van de koude en het adjectief *schuckerig* of *schuchrig* = kouwelijk.

Daar is nog een taalgebied waar het hier besproken tusschenwerpsel gehoord wordt: Zuid-Afrika. « *Soe!* druk in my taalgebruik uit 'n gevoel van « warmte », sowel as van « koue », van « vermoedheid » sowel as van « pyn ». Dit is dus 'n uitroep van 'n wye toepassing om allerlei onaangename liggamelike aandoeninge uit te druk. » (Zie bl. 251 van S. P. E. BOSHOFF: *Volk en Taal van Suid-Afrika*, 1921). Dr. D. B. BOSMAN vermeldt de vormen « *sie*, uitroep bij die gewaarwording van kou, *soe* bij hitte » (zie bl. 67 van zijn werk: *Afrikaans en Maleis-Portugees*) en brengt het tusschenwerpsel in verband met den Hottentotschen uitroep *su*. BOSHOFF is er evenwel niet voor te vinden. « In werkelijkheid bestaan daar in Hottentots twee » in klank en betekenis nouverwante uitroepe *su!* (Ausruf

» beim Gefühl von Kälte) en *tsu!* (Ausdruck des Gefühls
 » bei grosser Hitze oder Kälte. — MEINHOF : *Lehrbuch*
 » *der Nama-Sprache*, bl. 100). Maar daar is ook nog 'n kaffer-
 » uitroep *itshu, tshu* of *shu!* («Interject. of pain; shu! how
 » hot it is!» KROPP, bl. 366). Dit is dus al heel moeilijk om
 » te kies tussen 'n Hott. of 'n Kafferoorsprong van die
 » Afrik. uitroep *soe!* Ongelukkig word die saak nog meer
 » gekompliseer deur die bestaan van 'n (Nederl.) dialek-
 » tiese *soeck, soek, soeg!*... Ons kan alleen konstateer,
 » dat die Afrik. *soe!* al die betekenis van al die verskil-
 » lende uitroepe van Hott., Kaffer. en Ndl. oorsprong
 » verenig, en voorlopig sal ons moet wag op 'n taalge-
 » leerde in die inboorlingtale van Suid-Afrika om uit te
 » maak vanwaar die Hott. en Kaffer-uitroepe kom. »
 (BOSHOF, *o. c.*, bl. 251.)

De geleerde Kaapsche professor schijnt enkel bekend te zijn met het tusschenwerpsel *soek* uit het Antwerpsch dialect. Moest hij geweten hebben dat de uitroep eveneens bestaat in het Waalsch en in het Duitsch en met een betekenis die veel korter bij het Afrikaansch staat, hij zou er zeker op gesteund te hebben om meer kracht bij te zetten aan zijn woorden : « Die meeste uitroepe is seker die resultate van refleksbeweginge, vandaar dat hulle in verskillende tale byna dieselfde is » (bl. 251) en « My bedoeling is eintlik gewees om aan te toon, dat 'n mens met die afleidinge van uitroepe en uitroepwoorde soos... *soe...* e. a. nie te versigtig kan wees nie. Party daarvan skyn amper internasionale gemeengoed te wees » (bl. 253).

Doch wat gewordt er, onder die omstandigheden, van de door J. GRIMM voorgestelde afleiding *skahan, skôh* welke tegenwoordig nog wordt aanvaard?

Een ander voorbeeld van tusschenwerpsel dat zeer Nederlandsch lijkt en toch internationaal is, vinden wij

in het Hasseltsch [*suk*] = soek, dat gebruikt wordt om de honden tot zoeken aan te zetten.

RUTTEN (o. c.) geeft voor het Haspengouwsch : *zoek* en *soek* (*ket*) ; SCHUERMANS (*Bijvoegsel*) vermeldt den vorm *zoek* en voor Brabant : *zoekket*, *soekket*, *zoet het* ; JOOS (*Waausch Idioticon*) : *soek* en TEIRLINCK (*Zuid-Oostvlaandersch Idioticon*) : *zoek*, *toe*, *zoek!*

Te Oudegem-bij-Dendermonde zegt men *tsjoek*, *tsjoek!*

Dat zullen wel, voor zoover ik heb kunnen nagaan, de meest gebruikte vormen zijn. Naast den vorm *soek* hoort men ook te Hasselt het Fransche *apporte* dat op andere plaatsen luidt : *apportekes* of *apportjes*. Het geluid : *kss-kss* is ook niet onbekend in Hasselt.

Het tusschenwerpsel *soek* wordt wel eens in verband gebracht met het ww. *zoeken*. Dit laatste luidt in het Hasseltsch *zikə*. Een overeenstemming schijnt dan ook onwaarschijnlijk (1). Hetzelfde dialectisch verschil in de uitspraak tusschen het tusschenwerpsel en het ww. doet zich nog in andere dialecten voor, zoo b.v. in Turnhout, in Sint-Truiden (zie RUTTEN, o. c.), enz.

In het Fransch hebben we den uitroep : *chou!* *chou-là* = Nl. *zoek!* en *chou-pille* = Nl. *pak ze*, welke termen eveneens gebruikt worden om de honden tot zoeken aan te zetten.

In het Duitsch hebben we het hierboven reeds besproken tusschenwerpsel *schoch* als roep om valken aan te lokken en *tschó* (in het Kärntnisch) als toeroep voor koeien. *Schu* in eveneens een lokroep doch om den hond naar zich toe te roepen ; andere vormen met deze beteekenis zijn : *schú*,

(1) Prof. E. BLANCQUAERT is evenwel geneigd een relict-vorm van het ww. *zoeken* in dit tusschenwerpsel te zien parallel met de vormen [*sɛ*] = zie en [*sɛ.k*] = zeg.

schûschû, schûdel, schûter, schûtsch, schûtschek, zschu, (zie *Deutsches Wörterbuch* s. v.). Vergelijk hiermee het Haspengouwsch *Tjoeg* (zie RUTTEN, o. c.), het Hagelandsch *tsjoeg* (CLAES, *Bijvoegsel aan de Bijdrage tot een Hagelandsch Idioticon*) en het Westvlaamsch *Tjoe* (DE BO, *Westvlaamsch Idioticon*) welke tusschenwerpsels gebruikt worden om een zeug of varken te roepen.

Het Duitsche *schu* dient ook om dieren weg te jagen. Het heeft verschillende dialectische vormen als *tschû, schua, schû, ksju, sgû, sjû*.

In het Engelsch hebben we hetzelfde tusschenwerpsel *shoo* dat eveneens dient om kippen, vogelen en andere indringers weg te jagen. Vandaar de afleidingen *to shoo* = weggagen en *shoer, bird-shoer*.

In het Hasseltsch kent men daarvoor alleen het tusschenwerpsel [ʃ] = sj of *sj-sj*.

Het Hasseltsche tusschenwerpsel [tʃu:tʃu:] = tsjoe-tsjoe wordt alleen gebezigd wanneer kinderen mekaar *uittsjoeën* (uitsliepen, uitlachen), door met een wijsvinger over den anderen te strijken. Daarvoor zegt men elders meestal *sliiep-sliep!* of *asliep-asliep!*

Hasseltsche tusschenwerpsels die gebruikt worden in verband met dieren, vooral met paarden zijn [jy] = ju (om ze te doen voortgaan), [hu·mə] = *homme* (om ze van plaats te doen veranderen), *trɛ·k jy* = terug ju (om ze te doen achteruitgaan), [hʌjt] = hot (om ze rechts te doen gaan), *haar* (om ze links te doen gaan), [hɔc] = hou of *halt* (om ze te doen stilstaan).

Couche of *couchez* zegt men tegen een hond, opdat hij zou gaar liggen. Het ww. *zich koest(t) houden* = zich stil houden, is ook gebruikelijk in het Hasseltsch.

[hɔcla] = hola dient om iemands aandacht te trekken of om iemand tegen te houden.

[hɛ] = he is een uitroep die tamelijk onbeleefd in de

plaats komt van « wablief » ; hij wordt ook gebruikt om iemand te tarten.

[sɛ] is het Nl. zie als b. v. in [hɛɪ:sɛ] = hierzie, [dʊ:sɛ] = daar zie.

[sɛ.k] is het Nl. zeg en dient als aanspreekvorm wanneer men den naam van den aangesprokene niet kent of niet wil uitspreken.

[si:r] is het equivalent van het Zuidnederlandsche *zulle* of het Noordnederlandsche *hoor!* Zou die *si:r* geen ontroending zijn van het Fransche *sûr*?

Andere Fransche in het Hasseltsch voorkomende tusschenwerpsels zijn : *enfin* en *halte là*.

Het Hasseltsch tusschenwerpsel [ɛ.ɪ] of [hɛ.ɪ] wordt steeds gevolgd door [du] of [zi:ə] = jij en een minder aangename uitdrukking als b. v. [(h)ɛ.ɪ : du vlɛ.k, smiørɫap, onɛ.tɛrɛk, enz.] = o jij vlug (deugniet), smeerlap, onnutterik (Nl. vuilpoes).

Om iemand te groeten zegt men : *goeien dag* of *goeien avond* maar ook *bonjour* en *bonsoir*, met den klemtoon sterk op de eerste lettergreep. Men begroet ook eenvoudig weg met [saly] of [salej] = Fr. salut. Wanneer men zich van een opdringerig personage afmaakt, zegt men : *Saléj en de kos(t) en de wind van achter!*

Neemt men afscheid, dan zegt men [dzes] = *djis* of [adzes] = *adjis* of [adzeskəs] = *adjiskes*, vandaar de uitdrukkingen *adjis* zeggen en *zijn adjiskes maken* = afscheid nemen.

Wil men iemand bescheid doen, dan zegt men : *gezondheid* of *santé*, dit laatste met den klemtoon op de eerste lettergreep, of nog *schol* naar het geïmporteerde Scandinavisch *skaal*.

Het Brusselsche *Awel Santé* (met de beteekenis van : je mag het hebben) en *Santé Lowis* (letterlijk *Santé Louise* en beteekenende : en wat zeg je daarvan?) beginnen ook stilaan door te dringen in het Hasseltsch.

De uitroep [*adzi mənə wətə*] = adieu ! mijn witte, wordt gebruikt wanneer men iets kwijt raakt of plotseling iets verliest.

Een eigenaardige manier om afscheid te nemen is de Hasseltsche en ook elders gebezigde uitdrukking [*ala ixʝ:ntuxwə:nse*] = alla, ik ga het u wenschen, De spreker zal nooit zeggen wat hij gaat wenschen, doch niemand zal er naar vragen zoo geijkt is de uitdrukking.

Nog een andere afscheidsgroet is : [*haduxwət ix sal dən dɔktu:ʳ bətə:lə*] = Hou je goed, ik zal den dokter betalen.

Om in het gesprek van onderwerp te veranderen zegt men [*apɾəpoc:*] of [*apləpoc:*] = Fr. à propos.

Wil men zich excuseeren, dan zegt men [*pərdəʝ*] = Fr. pardon en men voegt er lachend aan toe :

Pardon, pardon ! = [*pərdəʝ pərdəʝ*].

Mijn moeder zit in 't prison = [*mə mu:ʳdər zid ε:n tɐrʝəʝ*]

Me vader komt druit = [*mə vɑ:dər kemtrɔ:t*]

Met zoo 'n lang snuit ! = [*bε: zʝwn laʝ snɔ:t*].

Sterke tusschenwerpsels ter bevestiging van een gezegde zijn : Ik mag doodvallen of Ik mag verrekken als 't niet waar is ! of nog *Mijn ziel de waarheid* of [*mən zi:l go:ts*] = mijn ziel Gods ! Vergelijk hiermede den Franschen uitroep *par mon âme* welke in de XVIe eeuw omgevormd werd tot *par mon âne* omdat het volk zulk een geheiligd woord als *âme* niet ijdel durfde gebruiken.

De Fransche uitroep (*par*) *ma foi* beteekent zooveel als : op mijn woord, waarlijk, heusch, nu. Die uitroep is overgegaan in het Hasseltsch doch hij heeft er zijn oorspronkelijke beteekenis verloren en komt nog voor in de afleiding [*pər ma fu:ʝextəx*] = permafoeiachtig, b. v. : Hij ziet er zoo permafoeiachtig uit (hij ziet er slecht uit).

In het Maastrichtsch kent men eveneens een adjectief *permefooi* met de beteekenis van : onlekker, ongesteld (zie C. BREULS, o. c.).

SCHUERMANS (*Bijvoegsel*) beweert dat *permefooi* of *parmafooi* in Brussel en omstreken gezegd wordt voor : ziek, erg ziek, gevaarlijk ziek, b. v. : het is met dien man maar per ma fooi. Schuermans' bewering heb ik echter in Brussel nog niet hooren bevestigen.

Vóór den oorlog heb ik vaak in Hasselt hooren roepen : *Vive la calotte* of *Embas la calotte* en *Vive le bleu* of *Embas le bleu*. Die kreten waren altijd Fransch ; nu en dan hoorde men wel eens een : *Vivat de kadodders!* of *Vivat de geuzen!* doch dat waren meestal afzonderlijke kreten. In groep klonk het altijd Fransch.

Sedert den oorlog zijn die kreten zeldzamer geworden ; ze worden nog een enkele keer geuit, vooral in de honds-dagen wanneer de een of andere vooroorlogsche politieke jan wat te diep in het glas heeft gekeken. Twee kreten echter worden sedert den oorlog veel vaker gehoord, namelijk : *Vive la Belgique!* en *Vive le Roi!* Ook die kreten zijn tot nog toe Fransch, al hoort men bij het volk ook wel eens [ve'vat ʝ:zə ke:nəŋ] = *Vivat onze Koning!* De vorm : *Leve België!* of *Leve de Koning!* heb ik zoo goed als nooit gehoord.

Waar het Fransch eveneens doorgedrongen is dat is in de aanspreekvormen. Een getrouwde vrouw uit den kleinen burgerstand spreekt men aan met het woord : [mɛdam] = Fr. madame ; enkele getrouwde renteniersters of weduwen uit de burgerij noemt men ook [jɛfro:] = juffrouw, doch zoo heb ik er geen tien gekend. De vrouw van den notaris, van den dokter, van den burgemeester, enz. spreekt men aan met den titel [mɛvro:] = mevrouw. Dat is in Hasselt een zeer gezochte benaming. De getrouwde vrouwen uit het volk spreekt men aan met het simpele woord [vro:] = vrouw.

Ongehuwde vrouwen uit de kleine burgerij noemt men [jɛfro:] = juffrouw. Wanneer ze echter nog aankomende

meisjes van 14 tot 16 jaar zijn, spreekt men ze ook wel aan met : *mamzelleke*. Tegen een jongen van denzelfden leeftijd en stand zegt men : *jeune homme*. Wanneer hij een jaar of vier vijf ouder is, noemt men hem : *jonkman*. Nog later groet men hem met de woorden : [hi:ər] = heer, [hi:ərsxap] = heerschap, [məni:ər] = meneer.

Wanneer men een kennis op vertrouwelijke wijze wil groeten, zegt men ook wel eens : *Ah, kameraad zestig!*

Het vloeken speelt een groote rol in de Hasseltsche volkstaal. In de *Handelingen* van 1930, bl. 219, heb ik reeds gewezen op de talrijke vervormingen waartoe het Fransche *nom de Dieu* aanleiding heeft gegeven. Men kan er den vorm [nɔndədʒi:va] = *nom de Dieu va!* nog aan toevoegen.

Evenals in de andere talen bestaat er in het Hasseltsch een neiging om de woorden *God, Dieu* te vervormen en onherkenbaar te maken. Die woorden zijn immers taboe. Denk maar even aan de omschrijvingen waarmede *God* en *Maria* worden aangeduid als b. v. : *Onze-Lieve-Heer* en *Onze-Lieve-Vrouw*. Deze omschrijvingen zijn zoodanig doorgedrongen in de volkstaal dat men de bestanddeelen er van zelfs niet meer voelt. Een zware, leelijke vloek als : *Godverdommen* waarin de woorden nog duidelijk zijn en als een openlijke uitdaging van het Opperwezen kunnen beschouwd worden, zou natuurlijk op allerlei manieren omgevormd worden en zoo krijgen we dan in het Hasseltsch : *potverdommen*, (pot) *verblomme*, *potdeure*, *goddeure*, of *gedeure*, *potverdekke*, *potdekke* en verder als *contaminatie* met *nom de Dieu* hebben we : *nondedomme*, *nonde-deure*, *nondedekke*.

Tal van vloeken en vloekjes zijn evenwel overgenomen uit het Fransch. Hoe diep toch het Fransch tot in de volkstaal is doorgedrongen blijkt uit deze kleine gevoelswoorden

welke door de sprekers zelf als zuiver Hasseltsch worden gevoeld.

Het woord *Dieu* wordt in het Fransch omgevormd tot *di*, *dié*, *dienne*, *dine* (zie KR. NYROP : *Grammaire historique de la langue française*, t. IV, p. 271, Copenhague, 1913).

Het Hasseltsche [mærdzenoxne] is het Fr. *mardienne* dat zelf een euphemisme is van *Mère Dieu*. Een Hasseltsche variant is [lærdzi:].

Het Fransche *sacré* dat de beteekenis gekregen heeft van *vervloekt*, is weer een dier geduchte woorden welke men zooveel mogelijk zal trachten te vermijden, zoo b. v. [setærdʒen] uit Fr. *sacré Dieu*, evenals [setærdʒes]; [setærmænt] is de verdoezeling van sacrament, eveneens een niet ijdel te gebruiken woord; *sakkernon* is het Fr. *sacré* nom. Sapperlipopet, *sacré*mâtin, *sacré*pristie zijn allemaal Hasseltsche ontleeningen aan het Fransch. Bij [sækærdʒi:] : Fr. *sacré*dié hebben we weer een andere wijze van vervormen. Naarmate de gevoelens stijgen, worden er bestanddeelen aan den uitroep toegevoegd. Hoe grooter de gramschap, hoe langer de vloek! Zoo hooren we dan in stijgende lijn : [sækærdʒi:] = *sacré*dié, [sækærmæledʒi:] = *sacrés* mille dieux om te komen tot *sakkervingtmilliards de dzi*! Hier wordt het cijfer al eerbiedwaardig : het verwijdert zich hoe langer hoe meer van den Mechelschen catechismus die ons immers voorhoudt dat er is één God en drie goddelijke personen. En toch is het woord nog niet lang genoeg. Een woedend Hasselaar zal niet tot kalmte komen zoo hij er geen : *sakker vingt milliards de* [nændædʒi:] heeft uitgeflapt. Zulk een vloek is een ware verlichting van het gemoed.

[kærdʒi: nœx ne] is het Fransche *cré Dieu*!

[kœrnændædʒi:] = *cré* nom de Dieu! dat ook wel eens luidt *sakker-* of *hakkernondedʒi*: = *sacré* nom de Dieu.

[tædʒi: nœxne] is het Fransche *tudieu*, verkorting van

vertu Dieu voor *vertu de Dieu* dat men eveneens verkort en omgevormd heeft in het Fransch in *tableu* en *tuchou*.

Die vloeken en vloekjes zijn wel een middel ter verrijking van de taal. Kijk even hoeveel adjectieven men er mede kan vormen. In de stijgende lijn : [tədzi: sən e:zəl] = *tudieu-sche ezəl*, [sakərdzi:sə stumərek] = *sacré Dieu-sche stomerik*, [sakərnəndədzi:sən ɛ:l] = *sacré nom de Dieu-sche uil*, en om te sluiten : *sakkervingt milliards de* [nəndədzi:sə bi:s] : *sacré vingt milliards de noms de dieu-sche beest* ! Vergelijk daarmee het Fransche : *Bon Dieu d'abruti ! Bon Dieu de garce ! Cette espèce de nom de Dieu de tourte* ! (zie HENRI BAUCHE : *Le langage populaire*, p. 146, Paris, 1928).

Eigenaardig is ook hoe achter al die kleine vloekjes gewoonlijk [nəxne] = nog niet, wordt gezet ; b. v. : [nəndədzes nəx ne] = *nom de Dieu nog niet*, [sətərdzes nəxne] = *sacrédié nog niet*, [janvərdɛ:kə nəxne] = *Janverdekken nog niet*, [dʒi: nəxne] = *Dieu nog niet*, [tədzi: nəxne, haki: nəxne, saki:nəxne], enz.

Men voegt er ook wel eens [tə:] = toe bij, b. v. [vərdɛ:kənəxtə:] = *verdekken nog toe*, [dʒi:nəxtə:] = *Dieu nog toe*, enz.

Twee Hasseltsche bastaardvloekjes [sakərlu:ət] = *sakkerloot* en [səpərdəbu:rə] = *sapperdeboeren* die ook in vele andere dialecten worden gehoord, hebben reeds herhaaldelijk aanleiding gegeven tot etymologische discussies.

Sakkerloot en *sapperloot* bestaan in heel wat Nederlandsche dialecten ; in het Waalsch kent men *sapèrlote* (zie J. HAUST : *Dictionnaire des rimes ou vocabulaire liégeois-français*, Liège, 1928, bl. 311) ; in het Duitsch heeft men *sackerlot* en *sapperlot*.

H. SCHRADER verklaart het woord als volgt : « *Sackerlot* ist eine geringe Aenderung der *Sacra lotio* heilige Tauf »

(zie *Der Bilderschmuck der Deutschen Sprache*, 1894, bl. 510); KEHREIN (aangehaald door ANDRESEN, *Ueber Deutsche Volksetymologie*, 1919, bl. 428) leidt het af van *sacré lot* (verfluchtes Los).

FRANCK-VAN WIJK (*Etym. Wdb.*) meent dat « de verklaring van 't tweede lid onzeker is. Uit *God*? Of uit *bloed*? 't Eerste is fr. *sacré*. »

Dr. J. A. N. KNUTTEL (*Woordenboek der Nl. Taal i. v.*) zegt ongeveer hetzelfde.

FR. KLUGE (*Etym. Wtb.*) beweert: « seit dem 17. Jahrh. nach frz. *sacré nom de Dieu* umgemodelt »; VERCOULLIE (*Bekn. Etym. Wdb.*): « gelijk Hgd. *sackerlot* uit Fr. *sacré nom* = vervloekte naam (van God). »

Deze vier laatste taalgeleerden schrijven te gelooven dat de omvorming resp. in het Nl. of in het Duitsch heeft plaats gehad. FR. SEILER (*Die Entwicklung der deutschen Kultur im Spiegel des deutschen Lehnworts*, III. T., 1924, bl. 85) zegt het openlijk: « Als neuer Fluch neben das lt. *sapperment* das frz. *sackerlot* oder gewöhnlicher *sapperlot* (17) aus *sacré nom de dieu*; *dieu* wurde gewöhnlich weggelassen, so dass man *nom de* als Ausgang hörte, was sich die Deutschen in der Aussprache bequem machten und zugleich verhüllten...).

Nu bestaat *sacrelote* ook in het Fransch (zie SAINÉAN: *Le langage parisien au XIXe siècle*, Paris, 1920, bl. 415). KR. NYROP (*o. c.*, bl. 273) vermeldt de vormen *saperlotte* en *saperlotte*.

Zou het nu niet veel logischer zijn *sakkerloot* of *sapperloot* te houden voor een volledige ontleening aan het Fransch, gelijk dit het geval is voor tal van samenstellingen met *sakker* (= Fr. *sacré*)? Bovengenoemde etymologen schijnen uit het oog verloren te hebben dat het woord ook in het Fransch bestaat en er zeer gebruikelijk is. Prof. Dr. DE VOOYS heeft er trouwens reeds op gewezen dat « wij *sakker-*

loot en *sapperloot* in reeds onherkenbare vorm waarschijnlijk uit het Frans kregen » (zie *De Nieuwe Taalgids*, XIVe jg., bl. 276).

In het Fransch is het een euphemistische vervorming van *sacré dieu* of *sacré nom de dieu* zooals daar nog zijn : *saprebleu*, *sapremâtin*, *sarpedié*, enz. (zie NYROP, o. c., bl. 273).

Wanneer men in het Hasseltsch *sakkerloot* gebruikt, voegt men er gewoonlijk : *Mik en brood* aan toe en dan luidt de vloek : [səkərlu:ət mek ε·n bru:ət].

Een laatste Hasseltsche basterdvloek is : *sapperdeboeren*. Deze familiare uitroep om de kinderen bang te maken of te doen luisteren, komt voor in verschillende Nl. dialecten.

SCHUERMANS (*Bijvoegsel*) vermeldt *sapper de boeren*, *sapper de pinte* en *sapper de ba* ; voor deze laatste voegt hij er aan toe : « is licht voor 't fr. *sabre de bois* ». Volgens SCHUERMANS wordt *sapper de ba* te Gent gezegd ; dit werd mij evenwel niet bevestigd door de Gentenaars die ik daarover ondervraagd heb.

De scherpzinnige taalgeleerde, Dr. L. GOEMANS is tot dezelfde conclusie gekomen en was zoo vriendelijk mij die etymologie te bevestigen aan de hand van het Leuvensch. Hij schrijft mij : « *səpərdəbūrə*, (Leuvensch *səpərdəbūrə*) is een volksetymologische vervorming, naar *būrə* (boeren) (Leuv. *būrə*), van *səpər də bu°* (Leuv. *bū°*), *u°* (Lv. *u°*) is nl. de vertegenwoordiger van de Fr. diphtong *oi-* cfr. *vu°s* (voix), *ku°f* (coiffe), *sint əlu°* (Saint Eloi), *amplu°* (emploi), *su°* (François), *konvu°* (convoi), *savu°* (Savoie). Al die woorden zijn Brabantsch, in ieder geval Leuvensch. De eerste vorm van den basterdvloek was dus *səkər də bu°*. » Dit laatste betwijfel ik zeer vooral wanneer men rekening houdt met volgende verklaring.

Het Fr. *sabre de bois* schijnt, volgens KR. NYROP (*o. c.*, bl. 272), te zijn « une double altération par étymologie de » *sang de Dieu*. LITTRÉ explique : « Sorte d'exclamation » familière, dont on se sert pour intimider les enfants, par » allusion à la latte d'Arlequin ». Nous doutons fort que » la latte d'Arlequin y soit pour rien. Comme *bœuf* remplace » *bieu, bleu, sabre* remplace probablement *sambre*; et » parmi les mots qui se substituent à *Dieu* on trouve *guoy* » et *bois*; rappelons les curieuses combinaisons suivantes » qui se trouvent dans RABELAIS : *Vertus beuf de boys*; » *par le ventre beuf de boys, par la mort beuf de boys!* Nous » sommes ainsi porté à regarder *sabre de bois*, employé » comme interjection, comme le résultat d'une série de » déformations euphémiques enrayées par le désir instinctif » du peuple de vouloir donner une apparence de sens à » tout groupe de sons (comp. I, § 528). »

Het Nl. *sapperdeboeren* schijnt die theorie volledig te bevestigen. Immers ook hier zien we een woord met zin ontstaan uit een zinlozen klankengroep, overgenomen uit een vreemde taal.

En zoo kunnen wij besluiten dat in de studie van tusschenwerpsels en andere alleenstaande woorden heel wat te leeren valt over het leven der taal en inzonderheid over het ontleenen van de meest intime gevoelswoorden.
